

Nauczyciel języka obcego w spektrum autyzmu i jego rozwój zawodowy – mit czy fakt?

DOI: 10.47050/jows.2026.2.77-82

Czy unikalny zestaw kompetencji, który nauczyciel w spektrum wnosi do miejsca pracy, podnosi jakość nauczania i wspiera neuroróżnorodność w środowisku pracy? Czy obecność w gronie pedagogicznym osoby w spektrum zapewnia korzyści uczniom i całej społeczności szkolnej? Niniejszy artykuł to refleksja nad pełnieniem roli nauczyciela przez osobę w spektrum autyzmu, oparta na osobistych doświadczeniach Autora.

DANIEL PAWEŁ STEC
Centrum Edukacyjne Optima,
Uniwersytet Rzeszowski

FOREIGN LANGUAGE TEACHER ON THE AUTISM SPECTRUM AND HIS PROFESSIONAL DEVELOPMENT – MYTH OR FACT?

This article profiles a foreign language teacher on the autism spectrum who, through his attitude, demonstrates that despite certain challenges and neurodiversity, it is possible to function in an environment full of stimuli and people. It also highlights the strengths of working as a teacher on the autism spectrum, as well as the professional challenges associated with it. An important aspect of the article is its autobiographical format. Additionally, the article includes guidelines on hiring and working daily with a teacher on the autism spectrum, which adds significant educational value to the piece.

KEY WORDS: AUTISM, TEACHING FOREIGN LANGUAGES, NEURODIVERSITY, PROFESSIONAL DEVELOPMENT, WORK ENVIRONMENT

Neuroróżnorodność według Nancy Doyle (2020) to coraz powszechniejsze zjawisko polegające na różnorodności w rozwoju i funkcjonowaniu mózgu. Obejmuje wielorakie sposoby postrzegania świata oraz działania w różnych kontekstach, takich jak szkoła czy praca. Źródłem owej różnorodności upatruje się w zmienności genetycznej i czynnikach środowiskowych. Około 15–20% populacji to osoby neuroatypowe, w tym osoby z autyzmem, ADHD/ADD, dysleksją, dyskalkulią, dyspraksją i zespołem Tourette’a (Doyle 2020, za: Pisula i in. 2024).

Sytuację zawodową osób neuroróżnorodnych (posiadających orzeczenie o niepełnosprawności) reguluje między innymi Ustawa z 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych. Zgodnie z jej zapisami maksymalny czas pracy dla osób z umiarkowanym lub znacznym stopniem niepełnosprawności wynosi 7 godzin dziennie i 35 godzin tygodniowo. Osoby te nie mogą pracować w nocy ani w godzinach nadliczbowych. Zapis dotyczy również osób w spektrum. Zaburzenie to na orzeczeniu o stopniu niepełnosprawności jest zazwyczaj oznaczone symbolem 12-C wskazującym na całościowe zaburzenia rozwojowe. W praktyce oznacza to, że osoby w spektrum autyzmu, posiadające orzeczenie o niepełnosprawności, podlegają powyższym przepisom w przypadku zatrudnienia na umowę o pracę.

Warto nadmienić, iż zatrudnienie osoby z niepełnosprawnością, w tym w spektrum autyzmu z symbolem 12-C na orzeczeniu, wiąże się dla pracodawcy z dopłatami ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (PFRON), których wysokość zależy od stopnia niepełnosprawności określonego na orzeczeniu wydanym przez Powiatowy Zespół do Spraw Orzekania o Niepełnosprawności (PZON) lub Wojewódzki Zespół do Spraw Orzekania o Niepełnosprawności (WZON) bądź Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej (MOPS).

Diagnoza

Osoby w spektrum autyzmu często nie ujawniają swojej niepełnosprawności, maskują ją, zwłaszcza w sytuacjach zawodowych. Ja z kolei należę do grona osób otwartych na tematykę spektrum autyzmu, mówię wprost o swojej neuroatypowości i nie ukrywam tego faktu przed potencjalnym pracodawcą, tracąc czasem szansę na zatrudnienie.

Dużą rolę w procesie diagnozowania zaburzenia odegrała moja mama – jako pierwsza dostrzegła u mnie symptomy osoby w spektrum i pokierowała dalszymi działaniami, których zwieńczeniem było wydanie orzeczenia w 2002 roku. Spektrum było wówczas traktowane jako temat tabu, więc konsekwencja i upór mojej mamy były aktem odwagi.

Diagnoza przyniosła wiele zmian w moim życiu. Świadomość bycia osobą w spektrum w znacznym stopniu pomogła mi w realizacji celów zawodowych, ponieważ zapewniła narzędzia do lepszego zrozumienia siebie, swojego funkcjonowania w środowisku zawodowym. Pozwoliła także na realną ocenę swoich możliwości, efektywniejsze zarządzanie własnymi zasobami i obniżenie stresu w procesie budowania kariery. Wszystkie te działania miały wpływ na moje zawodowe wybory. Ukończyłem filologię angielską i filologię germańską na Uniwersytecie Rzeszowskim. Po skończeniu studiów brałem pod uwagę zawód tłumacza, który z punktu widzenia osoby w spektrum jest optymalny w kontekście unikania przebodźcowania. Jednak dziecięca pasja do nauczania wygrała i wybrałem ścieżkę nauczycielską. Dzięki niej odkryłem, iż codzienna praktyka nauczycielska, kontakt z ludźmi mają jeszcze jeden aspekt – poza tym, że pozwalają się spełniać zawodowo, są dla mnie również swoistą formą terapii.

Nauczyciel języków obcych w spektrum autyzmu – atuty

HIPERFOKUS

Osoby ze zdiagnozowanym zespołem Aspergera bądź wysokofunkcjonujące charakteryzują się wieloma cechami, które mogą być atutem w pracy nauczyciela. Przede wszystkim mają ponadprzeciętną umiejętność pogłębiania wiedzy na interesujący je temat, potrafią godzinami z pasją opowiadać o tym, co je fascynuje. Zjawisko to określa się mianem hiperfokusu. Według publikacji Sylwii

Woronowicz (2025) to stan głębokiego zaangażowania w coś, co jest obiektem fascynacji. Rzeczywistość dookoła przestaje mieć znaczenie, a tekst, rysunek, książka, na których skupia uwagę osoba w spektrum, stają się na dłuższą chwilę jej całym światem. Uczucie to przypomina jazdę autostradą bez zjazdów – dopóki coś z zewnątrz nie zatrzyma takiej osoby, nie przerwie skupienia, trudno jest jej wyhamować. W tym kontekście posiadanie bogatej, ponadprzeciętnej wiedzy na dany temat i przekazanie jej z dużym zaangażowaniem to potencjał, który można wykorzystać podczas prowadzenia zajęć. Fascynacja w głosie nauczyciela, jego emocjonalne zaangażowanie może być dla młodych ludzi interesujące, nastrój pedagoga udzieli się młodzieży (por. Wood i in. 2025).

ECHOLALIA

Istotnym zjawiskiem, szczególnie w nauczaniu języków obcych, jest echolalia, definiowana przez *Słownik Języka Polskiego* dwójako: jako zjawisko mimowolnego powtarzania słów i dźwięków, występujące często w przypadku zaburzeń i chorób psychicznych, ale także jako powtarzanie podobnego bądź nawet identycznego układu głosek, które ma na celu podkreślenie rytmiczności tekstu.

Jako osoba w spektrum, wrażliwa na dźwięki, podnosiłem swoje kompetencje językowe niejako mimowolnie, właśnie dzięki echolalii (bezpośredniej lub odroczonej), na przykład poprzez słuchanie muzyki, oglądanie filmów czy też słuchanie wypowiedzi osób posługujących się językiem obcym. Powtarzanie słów, fraz lub całych zdań w języku obcym pozytywnie wpłynęło na poprawność, jakość wymowy, co nie pozostaje bez znaczenia w przypadku mojej profesji. Jako nauczyciel w spektrum doskonale rozumiem, jaki wpływ na naukę języka obcego ma słuchanie piosenek anglojęzycznych, oglądanie filmów w oryginale przez małe dzieci, także neuroatypowe, które angażują się w proces uczenia właśnie poprzez elementy dźwięku i rytmu.

USTRUKTURYZOWANIE ZAJĘĆ

Kolejnym atutem w pracy nauczyciela w spektrum jest na pewno działanie według planu zajęć. Moje zajęcia są ustrukturyzowane, uczniowie wiedzą, czego mogą się spodziewać, czują się bezpiecznie, ponieważ pracujemy zgodnie z ustalonym schematem zajęć. Prowadzę je metodą bezpośrednią (w przypadku uczniów z klas 1–3 SP) oraz metodą wykładową, która sprawdza się w przypadku uczniów klas starszych. Zajęcia o charakterze wykładu kończą się elementem grywalizacji (np. quiz na platformie Kahoot), co pozwala sprawdzić, jak uczeń opanował wiedzę w zakresie danego materiału. Wymienione formy w zależności od grupy wiekowej działają efektywnie na uczniów neuroatypowych i są dopasowane do ich potrzeb.

NAUCZYCIEL W SPEKTRUM GŁOSEM UCZNIÓW NEURORÓŻNORODNYCH

Nauczyciele w spektrum autyzmu często pełnią funkcję rzecznika uczniów neuroatypowych. Ta zasada potwierdza się w mojej codziennej pracy – bardzo dobrze rozumiem uczniów wykluczonych z powodu objawów, jakie znam z własnego doświadczenia. Jestem ich reprezentantem, głosem, przewodnikiem, pośrednikiem w kontakcie z osobami neurotypowymi. Jako wychowawca klasy, w której znajdują się osoby neuroatypowe, jestem świadomy problemów, z jakimi borykają się rodzice tych dzieci. Mogę być dla nich swego rodzaju świadectwem, że osoba ze zdiagnozowanym autyzmem dziecięcym może się spełniać i z sukcesem funkcjonować w dorosłym życiu (por. Wood i in. 2025).

OBOPÓLNA NAUKA

Jak wspominałem na początku artykułu, zawód nauczyciela może być formą rozwoju kompetencji społecznych, przede wszystkim empatii, efektywnego zarządzania czasem, sposobu komunikacji oraz ogólnego funkcjonowania w środowisku społecznym. Z perspektywy nauczyciela w spektrum to swoista forma rehabilitacji, a dla uczniów neurotypowych to poszerzanie horyzontów – mogą lepiej zrozumieć specyfikę zachowań osoby w spektrum, nauczyć się rozpoznawać najczęstsze symptomy spektrum i umieć na nie reagować tak, aby zoptymalizować komunikację z tą osobą.

Nauczyciel języków obcych w spektrum autyzmu – wyzwania

TRUDNOŚCI ODCZYTYWANIA NIEPISANYCH ZASAD

Jedną z trudności w pracy nauczyciela w spektrum jest komunikacja z pracownikami placówki edukacyjnej. Wynika to z braku umiejętności odczytywania niepisanych zasad panujących np. w pokoju nauczycielskim, co często rodzi sytuacje konfliktowe i wprowadza atmosferę braku zrozumienia. Dla osoby w spektrum tego rodzaju sytuacje rodzą dodatkowy stres, zwłaszcza że dotyczą najbliższych współpracowników – nauczycieli bądź dyrekcji szkoły.

PODATNOŚĆ NA MANIPULACJĘ

Zdarza się, że u osób neuroroznorodnych występuje deficyt bądź zaburzenie w obszarze teorii umysłu, co ma ogromny wpływ na rozumienie zasad i reakcji interpersonalnych. Według Żebrowskiego (2008) teoria umysłu to zbiór pojęć (lub mechanizmów), które pozwalają człowiekowi na interpretację oraz zrozumienie stanów umysłu innych ludzi. Zaburzenia w tym obszarze oznaczają między innymi, że reakcje ludzi na dane sytuacje, słowa oraz emocje innych osób nie zawsze są przeze mnie dobrze interpretowane. W kontekście nauczania języka obcego jest to o tyle trudne, że nie odczytuję właściwie intencji innych osób. W praktyce polega to na przykład na tym, że bardzo łatwo angażuję się w prowokowaną przez uczniów rozmowę, która nie zawsze jest związana z tematem zajęć. W konsekwencji czas przeznaczony na realizację zaplanowanego zagadnienia poświęcam w dużej części na opowieść niezwiązaną z lekcją, a uczniowie cieszą się, że zajęcia mijają szybko i brakuje czasu na sprawdzenie poziomu ich wiedzy, np. w postaci kartkówki.

TRUDNOŚCI Z DYSCYPLINOWANIEM GRUPY

Czynnikiem utrudniającym przekazanie wiedzy przez osoby w spektrum jest nieumiejętność (lub duża trudność) związana ze zdyscyplinowaniem grupy uczniów. Moja silna potrzeba stosowania się do zasad sprawia, że podobnego podejścia oczekuję od innych. Tymczasem trudności w rozumieniu zachowania innych osób i zaburzony schemat komunikacji sprawiają, że w wielu przypadkach próba zdyscyplinowania nie przynosi efektów. Wynika to z wielu czynników, jednym z nich jest dosłowność w odbieraniu wypowiedzi i zachowań uczniów – zdarza mi się nie zauważyć ukrytej ironii, sarkazmu lub wspomnianej wyżej swoistej manipulacji ze strony uczniów. Mam problem z interpretacją mowy ciała, więc odczytywanie mikroekspresji, postawy ciała czy tonu głosu opóźnia moją reakcję na niewłaściwe zachowania uczniów. Osoby neurotypowe często posługują się aluzjami, których nauczyciel w spektrum może nie wychwycić na czas. Wszystkie wymienione trudności mogą prowadzić do nieporozumień w kwestii dyscyplinowania uczniów i ostatecznie osłabiać moc tego działania.

PRACA ZDALNA

Negatywnie na moją pracę wpływa niekiedy brak osobistego kontaktu ze współpracownikami, uczniami i opcjonalnie – z rodzicami uczniów. Z jednej strony praca zdalna może być najlepszą formą zawodową dla osoby w spektrum z powodu minimalnej liczby bodźców, z drugiej – może rodzić problemy komunikacyjne. Przekaz, który odbywa się drogą telefoniczną i mailową nie zawsze jest dla mnie jasny, brakuje w nim elementów, które pomagają osobie neuroatypowej lepiej zrozumieć komunikat, np. tembru głosu. Istotnym problemem z punktu widzenia osoby w spektrum jest także brak regularnej informacji zwrotnej. Pozostawianie wiadomości bez odpowiedzi budzi swego rodzaju niepokój, poczucie niezakończonego etapu pracy.

PERFEKcjonizm

Tę cechę nauczyciela w spektrum z jednej strony można określić mianem zalety, ponieważ oznacza m.in. bardzo dobre przygotowanie do zajęć, zaangażowanie, a z drugiej strony – może ona prowokować napiętą atmosferę w kontaktach z osobami, które prezentują zdecydowanie bardziej luźne podejście do obowiązkowości. Perfekcjonizm może prowadzić także do popełniania drobnych błędów rzeczowych, co wynika ze stresu.

Środowisko pracy nauczyciela w spektrum

Niektórzy zadają sobie pytanie, czy warto wspominać o diagnozie spektrum autyzmu podczas rozmowy rekrutacyjnej. W moim przypadku informowanie potencjalnego pracodawcy o posiadanym orzeczeniu niejednokrotnie przekreślało szanse na zatrudnienie. Ostatecznie zdecydowałem się na pracę zdalną w sektorze edukacji domowej, ale nie jestem zamknięty na zmianę formy pracy, fizyczny powrót do klasy szkolnej.

Osoby w spektrum mają ogromny potencjał pedagogiczny, o czym była mowa wyżej. Świadome włączanie ich do kręgu pedagogicznego niesie za sobą wiele korzyści dla obu stron. Nauczyciel w spektrum może być bardzo efektywnym pedagogiem, który przekazuje wiedzę, dając z siebie całą energię i ekspresję. Potrzebuje jednak świadomego wsparcia metodycznego ze strony pracodawcy oraz regularnej informacji zwrotnej na temat wykonywanej pracy.

Optymalizowanie warunków pracy pod kątem nauczyciela w spektrum nie wymaga znacznych nakładów finansowych ze strony pracodawcy – wiele trudności codziennego funkcjonowania w szkole można rozwiązać za pomocą zatyczek do uszu bądź odpowiedniego oświetlenia sali, by zminimalizować odczucie przebodźcowania w czasie pracy. Bardzo pomocna w takich momentach jest możliwość chwilowego wyciszenia się w osobnym, cichym pomieszczeniu. To proste, ale sprawdzone strategie radzenia sobie z wyzwaniami sensorycznymi.

W kontaktach ze współpracownikami osobie w spektrum pomaga otwartość, konstruktywne sugestie i wspierające środowisko. Wymienione czynniki wpływają zresztą na efektywność zawodową nie tylko osób neuroroznorodnych, lecz także neurotypowych, warto je zatem pielęgnować w każdym środowisku pracy.

Osoba w spektrum pracuje tym efektywniej, im bezpieczniej czuje się w danej grupie – niezwykle istotne jest, aby przydzielone zadania należały więc do puli tych, w których czuje się ona pewnie i jest odbierana jako osoba godna zaufania. Osobiście najlepiej odnajduję się w projektach wymagających specjalistycznej wiedzy, którą mogę usystematyzować, a następnie w przystępny i jasny sposób przekazać innym. Zadaniem, któremu zawsze podołam, jest przygotowanie lekcji w sposób ustrukturyzowany, zaczynając od wstępu, przez cele lekcji, przerobienie materiału, kończąc na podsumowaniu w formie prezentacji multimedialnej. Za niezwykle przydatne uważam wykorzystywanie podczas lekcji pomocy wizualnych.

Jako osoba z umysłem analitycznym, skupiam się na analizowaniu języka pod kątem semantycznym, morfologicznym. Za niezwykle przydatne i wartościowe w nauczaniu języka obcego uważam wykorzystanie wiedzy lingwistycznej w sposób praktyczny, czyli tworzenie na zajęciach atmosfery immersji językowej.

Jak wynika z powyższych rozważań, zapewnienie wyżej wymienionych warunków, adaptowanie metod nauczania do potrzeb nauczyciela w spektrum nie utrudnia prowadzenia zajęć, a wręcz wpływa pozytywnie na wyniki nauczania.

Rekomendacje dla systemu edukacji

Z mojej perspektywy niezwykle istotne jest, aby szerzyć ideę różnorodności jako elementu edukacji włączającej nie tylko w kontekście samych uczniów, lecz także w kontekście rekrutowania i zatrudniania nauczycieli. Aby proces ten przebiegał w sposób zoptymalizowany dla obu stron, trzeba wziąć pod uwagę odpowiednią adaptację miejsca pracy, która mogłaby polegać na wprowadzeniu pewnych udogodnień, jak mniej intensywne światło czy pokój wyciszenia. Jeśli nie można zapewnić takiego pomieszczenia, wówczas rekomendowałbym umożliwienie nauczycielowi pozostania w sali w czasie przerwy i przygotowania się do lekcji. Kolejny przykład to ograniczenie/wyeliminowanie czynników, które powodują przebodźcowanie, w tym dyżurów na korytarzu w czasie przerwy. Pozytywny wpływ na adaptację nauczyciela w spektrum miałoby również zoptymalizowanie procesów rekrutacyjnych tak, aby były przyjazne dla osób neuroatypowych, jeśli zgłoszą fakt posiadania orzeczenia, oraz wdrożenie kadry w specyfikę neuroroznorodności. Ostatnią rekomendacją jest wsparcie metodyczne, np. nauczyciela seniora bądź tzw. *quality buddy*, czyli zatrudnienia wspomaganego.

Taka forma wsparcia wpływa na efektywność pracy nauczyciela w spektrum, ponieważ regularnie otrzymuje on wskazówki metodyczne prezentowane z innej perspektywy, co pozwala mu zauważyć popełnione błędy i konsekwentnie je poprawiać.

BIBLIOGRAFIA

- Doyle, N. (2020), *Neurodiversity at Work: A Biopsychosocial Model and the Impact on Working Adults*, „British Medical Bulletin”, 135(1), s. 108–125.
- Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych <www.pfron.org.pl/pracodawcy/dofinansowanie-wynagrodzen/wysokosc-dofinansowania-do-wynagrodzen-pracownikow-niepelnosprawnych>, [dostęp: 22.12.2025].
- Pisula, E., Płatos, M., Banasiak, A. i in. (2024), *Neuroróżnorodność na polskich uczelniach. Doświadczenia osób studiujących: w spektrum autyzmu, z ADHD i z dysleksją*, Kraków: Wydawnictwo Impuls.
- Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych <isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19971230776/U/D19970776Lj.pdf>, [dostęp 17.05.2026].
- Słownik Języka Polskiego PWN <sjp.pwn.pl/slowniki/echolalia.html>, [dostęp: 22.12.2025]
- Wood, R., Gagat-Matula, A., Domagała-Zyśk, E., Mazur vel Butynski, M. (2025), „We are here and we deserve it”: *being an autistic teacher in Poland*, „International Journal of Inclusive Education”, nr 30(6), s. 1076–1091.
- Woronowicz, S. (2025), *Neuroróżnorodność. Zrozumieć, Wspierać, Rozwijać. Przewodnik dla osób neuroróżnorodnych i ich bliskich*, Warszawa: Sylwia Woronowicz Publishing.
- Żebrowski, M. (2008), *Modularna teoria umysłu*, „Rocznik Kognitywistyczny”, t. 2, s. 105–112.

DANIEL PAWEŁ STEC Nauczyciel w edukacji domowej. Absolwent filologii germańskiej i angielskiej na Uniwersytecie Rzeszowskim. Pasjonat języków obcych i procesu ich akwizycji. Interesuje się uczeniem się i nabywaniem kompetencji językowej przez osoby z niepełnosprawnościami, w tym w spektrum autyzmu, a także szeroko pojętym tematem edukacji domowej w Polsce.